

Stembrowicz, Kazimierz

"Pierwsze wieki historii Rusi", Borys Rybakow, przeł. Andrzej Olejarczuk, Warszawa 1983 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 75/4, 806-807

1984

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

gotowali nie tylko poprawione, ale i poszerzone o nowe teksty wydanie pism Pawła Florenskiego. Wyboru i znakomitego przekładu dokonał Zbigniew Podgórzec, przedmowę napisał Jerzy Nowosielski, a posłowiem opatrzył książkę Władysław Panas. Paweł A. Florenski urodził się w 1882 roku w Azerbejdżanie. Po ukończeniu studiów matematyczno-fizycznych w Uniwersytecie Moskiewskim podjął studia teologiczne w Moskiewskiej Akademii Duchownej. W 1911 roku uzyskał święcenia kapłańskie i szybko został profesorem filozofii. Posiadał nieprzeciętny dar słowa w mowie (świetny kaznodzieja) i piśmie. Po rewolucji 1917 roku pracował w radzieckich uczelniach technicznych. Pisał podręczniki akademickie, był jednym z animatorów planu GOELRO. W 1924 roku został mianowany profesorem zwyczajnym fizyki. Zgłosił 12 patentów w dziedzinie chemii i elektrotechniki. Był fenomenalnym poliglotą. Do chwili aresztowania w 1933 roku występował zawsze i wszędzie w sutannie. Naukowo pracował także w obozach, chociaż wtedy jego odkrycia przywłaszczali sobie inni. Zmarł z wycieńczenia w 1943 roku na Wyspach Sołowieckich. W 1958 roku został zrehabilitowany. Odtąd ponownie zaczyna być o nim głośno w ZSRR i na Zachodzie. Publikowane są jego niektóre dzieła, w tym część po raz pierwszy. Niektóre ze szkiców wchodzących do omawianej książki ogłosiły w Polsce czasopisma „Znak” i „Wiadomości Polskiego Kościoła Prawosławnego”. Najśłynniejszym dziełem P. Florenskiego, jego summą teologiczną, jest wydana w 1914 roku praca „Filar i podpora Prawdy”, która spowodowała przełom w teologii prawosławnej. Niewielki wybór pisarstwa P. Florenskiego wydawcy przygotowali przede wszystkim pod kątem jego koncepcji ikony. Ze względu na znaczenie jakie w teologii Florenskiego miało bizantyńskie i rosyjskie malarstwo religijne, teksty Florenskiego poświęcone ikonie wprowadzają w rdzeń jego wiary i orientacji jego teologii. J. Nowosielski napisał — „Teraz, kiedy mamy ogromną i pełną erudycji literaturę na ten temat, trudno nam wprost pojąć oryginalność, odwagę i głębię odkrywczą tych prac” (s. 6). Wszyscy czytelnicy tej książki będą wdzięczni wydawcom za trud włożony w jej edycję.

K. S.

Borys Rybakow, *Pierwsze wieki historii Rusi*, przełożył Andrzej Olejarczyk, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1983, s. 200, ilustr.

Książka Borysa Rybakowa, archeologa i historyka, uczonego — instytucji w ZSRR (m. in. doktor h.c. Uniwersytetu Jagiellońskiego i członek zagraniczny PAN), po raz pierwszy ukazała się w języku rosyjskim w 1964 r., po czym nastąpiły wydania angielskie i francuskie. Po dwudziestu latach może się z nią zapoznać nieprofesjonalny czytelnik polski. Rybakow daje popularny zarys historii państwa staroruskiego poczynając od pierwszych związków plemiennych do przełomu XII i XIII stulecia. Daje się wyraźnie odczuć brak zdecydowanej cezury końcowej, którą mógłby się stać zwięzły nawet opis podboju Rusi przez Mongołów. Autor przyjął chronologiczną metodę wykładu, a selekcja faktów, problemów i procesów jest zdecydowanie skierowana na politykę wewnątrzruską i postacie wybitniejszych aktorów z liczного grona Rurykowiczów. Z pewnością książka dzięki temu oraz dzięki często przepłatającym tekst cytatom z kronik i literatury staroruskiej zyskała na barwności, ale przez to uległy zagubieniu istotne elementy procesów historycznych, których ukazanie nie pomagają rzadko głębiej komentowane fakty dotyczące gospodarki, społeczeństwa czy kultury. Ten sam zarzut można postawić praktycznej nieobecności (a jeśli już to negatywnej) Kościoła na kartach książki. W dodatku czytelnika polskiego, bez względu na światopogląd, muszą razić zwroty w rodzaju: „jad ideologii religijnej” (s. 30). Zabrakło również miejsca na politykę i kontakty

zewewnętrzne Rusi (w tym stosunków z Polską — kilka wzmianek wykazuje rażące błędy wychwycone przez tłumacza) oraz na sztukę. Książka znacznie zyskałaby na wartości, gdyby autor zechciał pokazać czytelnikowi problemy sporne, dotyczące się zarówno genezy jak i rozwoju państwa staroruskiego, które także w historiografii radzieckiej znajdują bardzo rozbieżne interpretacje — np. chronologię rozwoju wielkiej własności ziemskiej, strukturę społeczną i polityczną ziem ruskich, rolę instytucji politycznych i in. Niestety polski amator historii nie zapozna się ze świetnym wykładem dziejów Rusi Kijowskiej zawartym w pracach I. J. Frojanowa.

Tłumaczenie polskie zawiera sporo drobnych uchybień i niekonsekwencji. Nie wyjaśniono też wszystkich terminów używanych przez autora. Dołączona bibliografia prac o Rusi w języku polskim nie jest reprezentatywna i wykazuje brak kilku nowych publikacji. Ilustracje (barwne na ogół niedobre), plany i mapki stanowią dobrą pomoc i uzupełnienie lektury.

K. S.

Andrzej Bańkowski, *Zmiany morfemiczne w toponimii polskiej*, „Prace Onomastyczne” 29, Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo, Wrocław 1982, s. 186.

Historycy wcześniejszego zwłaszcza średniowiecza od dawna starają się uzupełniać materiał źródłowy o dane zawarte w toponomastyce. Stąd np. zainteresowanie nazwami patronimicznymi czy służebnymi. Toponomastyka czerpana z późniejszych nieraz o kilkaset lat zapisów podlegała różnym przekształceniom zmieniającym formę i zacierającym pierwotny sens nazw. Ich krytyczne wykorzystanie wymaga więc zabiegów źródłoznawczych, przy których niezbędna jest pomoc językoznawcy. Zgodnie z tytułem przedmiotem książki są zmiany morfemiczne, które autor odróżniając od morfologicznych definiuje jako zmiany dystrybucji morfemów. W odniesieniu do toponimów wymiana formantów (sufiksów słowotwórczych) nie narusza poczucia ich tożsamości. Zadaniem pracy był możliwie kompletny przegląd rodzajów zmian morfemicznych dostrzeżonych w polskich toponimach od pierwszych ich poświadczeń do czasów obecnych. Wyróżnione zostało dziewięć typów zmian: uniwerbizacje (zastąpienie nazw złożonych z przynajmniej dwu wyrazów nazwami jednowyrazowymi), deminutywizacje (dodanie do nazwy sufiksu tworzącego rzeczownik zdrobniały), zmiany liczby gramatycznej, paradygmatu (deklinacyjnego), wymiana sufiksów ekwiwalentnych (równoważnych funkcją, ale niepodobnych formą), skróty morfemiczne (odrzućcie morfemu), synkrazje sufiksów (identyfikacja formalna różnych pierwotnie morfemów), asymilacyjne zmiany sufiksacji (inne zmiany w sufiksacji). Poszczególne typy autor omówił w kolejnych rozdziałach wyróżniając dalsze ich odmiany i obficie przytaczając materiał toponomastyczny czerpany z istniejących opracowań.

Historyk, który zdecydował się przedzierać przez terminologię językoznawczą uzyska informacje o mechanizmach przekształceń, ich częstotliwości, chronologii (a jednocześnie wskazówki co do żywotności różnych form nazw) i zakresie terytorialnym. Duże znaczenie mogą mieć informacje o przyczynach zmian — odróżnione zostały przyczyny czysto językowe od tych, które miały uwarunkowania pozajęzykowe. Ważną informacją jest też stwierdzenie szerokiego rozpowszechnienia oboczności nazw występujących równolegle w postaci przymiotnika dzierżawczego (wprost określał on osadę) i patronimiku (wprost najpierw oznaczał mieszkańców). Do XV w. jedna z tych form wyparła konkurencyjną. Korzystanie z książki ułatwia indeks toponimów.

S. G.